

Kleuren in Azië

Hindoeïsme en boeddhisme: rijkgetinte religies

Paul van der Velde

In het Westen zijn we nogal eens geneigd te denken dat hindoes en boeddhisten altijd maar naar binnen turen en met meditatie en yoga bezig zijn. De praktijk is anders. Een bezoek aan Azië kan juist een overweldigend zintuiglijke gebeurtenis zijn, waarbij aan de kleurenrijkdom geen einde lijkt te komen.

NHET HINDOEÏSME, de belangrijkste religie van India en Nepal, spelen kleuren een grote rol. Kleuren hebben binnen deze religie vrijwel altijd een sterk symbolische of verwijzende betekenis. Het is ook opmerkelijk dat de basis van het standenstelsel, dat later uitmondde in het kastenstelsel, de mensen indeelde naar kleuren. Deze kleuren hebben niets te maken met huidskleuren, maar zijn puur symbolisch: ze bestrijken het scala van rein naar onrein, van ‘gelukbrengend’ naar ‘ongelukbrengend’.

De kleuren der standen

Het woord voor stand in het Sanskriet is ‘varna’, wat letterlijk ‘kleur’ betekent. De hoogste stand in de Indiase samenleving is die van de traditionele ritualisten, de brahmanen. Zij belichamen de hoogste reinheid. Een oude hymne uit de Veda verhaalt hoe zij zijn verschenen uit de mond van een gigantisch oerwezen dat het gehele universum belichaamt. De kleur die bij de brahmanen hoort is goud, naar eigen zeggen. En wat zij verkondigen is natuurlijk zo kostbaar als goud. De tweede stand komt voort uit de armen van het grote wezen. Het zijn de kshatriya’s, de leden van de adelstand. De kleur die bij hen hoort is rood. “Wat brahmanen met hun mond doen, kunnen de kshatriya’s met hun zwaard”, is een veel gehoorde uitspraak. De stand die daarop volgt, bestaat uit de vaishya’s, de handelaren en de boeren. Hun kleur is groen en zij komen voort uit de dijnen van het grote wezen. De shudra’s komen voort uit de voeten van het grote wezen, hun taak bestaat uit dienstbaarheid aan de andere standen en hun kleur is zwart. Dat zegt de traditie tenminste.

Holi in India: voor één keer vermengen alle kleuren zich.
© foto: APK.

Toch zijn de shudra's niet de 'kastelozen', waarover zo vaak wordt gesproken. Onder de shudra's bevindt zich nog een vijfde groep, de zogenaamde 'avarna', de 'kleurlozen'. Zij zijn nog verder verdeeld in de echte kasten – kastelozen heb je dus eigenlijk niet in India, wel 'standlozen', of liever nog: 'kleurlozen'. Overigens zijn al deze standen en ook de standlozen nog verder verdeeld in de echte kasten.

Dat het woord 'varna' niets te maken heeft met huidskleur, is bijvoorbeeld goed te merken in Zuid-India. Soms werken er in de tempels brahmaanse ritualisten die bijna paarsbruin van kleur zijn en intussen van zichzelf stellen dat ze 'purest white' zijn. Wit, zwart of goud zijn hier heel duidelijk categorie-aanduidingen, geen echte kleuren.

Volgens conservatieve stromingen behoren mensen binnen hun stand of kaste te huwen, binnen hun 'kleur'. Varnasamskara, 'vermenging van kleuren', geldt in het hindoeïsme als een van de grootste problemen die zich in de wereld kunnen voordoen. Doordat mensen buiten hun stand of kaste huwen, vervalt de wereld, is een veelgehoorde gedachte bij hindoes. Oude teksten leren het, maar er zijn tot op de dag van vandaag ook politici die echt vinden dat door vermenging van kleuren de grote waarden van de mensheid teloorgaan.

Eén keer per jaar treedt de vermenging echter beslist wel op: tijdens het voorjaarsfestival, holi of phagwa geheten. Die ene keer per jaar worden alle regels rond het kastenstelsel opgegeven en bestrooit men elkaar met gekleurd poeder en kleurig water. Alle kleuren lopen door elkaar. Hoe symbolisch kan het zijn! Juist bij dit festival worden alle restricties van kasten en regels opgeschort: de hele samenleving gaat op in een euforie van kleurvermenging. Zodra holi echter voorbij is, herleeft de samenleving zoals ze was, iedereen houdt zich weer aan de regels die bij zijn of haar kleur horen.

Geluk en ongeluk

India kent een oppositie van geluk- en ongelukbrengende entiteiten. Dit geldt voor objecten, maar ook voor kleuren. De godin Lakshmi belichaamt voor-

Bruiden in India. © foto: blog.wethefashion.blog.

spoed en geluk in alle mogelijke vormen. Haar oudere zus heet Jyestha, zij is de godin van armoede en ongeluk, een godin die niemand in zijn huis wil hebben. Lakshmi kent echter haar specifieke belichamingen. Zo manifesteert zij zich bijvoorbeeld in de gelukbrengende tekeningen en patronen die vrouwen aanbrengen voor de toegangspoort tot hun huis. Lakshmi manifesteert zich ook in geld, in vermiljoen poeder en in saffraan en sandelpasta. Bij hindoehuizen staan vaak twee gelukbrengende vazen aan weerszijden van de toegangspoort. Ook dit zijn manifestaties van geluk, van Lakshmi. Het is voor hindoes onbegrijpelijk dat Nederlanders vaak de smerige vuilniszakken bij hun voordeur hebben staan. Een aparte manier om gasten te verwelkomen met vuilnis!?

Geluk manifesteert zich heel sterk in kleuren. Een gehuwde vrouw van wie de echtgenoot in leven is, belichaamt de status 'mangala', een soort van hemels geluk. Zij mag zich kleden in gelukbrengende kleuren zoals rood, donkerblauw, geel en groen. Conservatievere hindoes zien zo'n vrouw liever geen zwart dragen. En als ze dan al zwart wil dragen, dan moet het in combinatie zijn met andere kleuren. Voorts draagt de gehuwde vrouw een gouden neusring en gouden teenringen. Om haar polsen glanzen gouden armbanden. Als je heel goed kijkt, zie je vaak dat er één afwijkende armband tussen zit: dit is om symmetrie te vermijden. Precieze symmetrie neigt naar perfectie en dat roept kwade inblazingen op in de vorm van het boze oog van anderen.

Om de hals draagt deze vrouw een huwelijksketting, de mangalasutra of tali, een ketting die meestal bestaat uit goud, afgewisseld met zwarte kralen. Onderaan hangt een ornament dat bestaat uit goud dat afkomstig is uit haar

familie en uit de familie van haar man. Bij het huwelijk zelf wordt dit stukje goud gevuld met sandel (candana) en vermiljoen (sindura), beide weer gelukbrengende stoffen. De haarscheiding van een gehuwde vrouw wordt met vermiljoenrood gekleurd. De tilkaka of tika die zij op het voorhoofd draagt, kan vele betekenissen hebben en is niet zondermeer een teken dat ze gehuwd is, al zal een gehuwde vrouw zeer vaak wel een tika op haar voorhoofd dragen. In haar geval zal het, in combinatie met de gelukbrengende kleuren van haar kleding en haar gouden sieraden, de gelukbrengende 'mangala' status alleen maar verhogen. Alle gehuwde vrouwen dragen een tika, maar niet alle vrouwen die een tika dragen zijn gehuwd.

Weduwen

Als de man sterft, raakt de vrouw haar gelukbrengende status kwijt. Ze is niet langer 'mangala'. Ze is niet langer meer welkom op feesten, ze mag niet naar huwelijken en ze behoort bepaalde soorten voedsel niet meer te eten. Het leven van een weduwe kan erg zwaar zijn, zeker op het platteland. Haar gouden sieraden mag ze niet meer dragen, haar mangalasutra wordt haar afgenomen en de armbanden worden ritueel gebroken. Ze zal voortaan eenvoudige, witte kleding dragen, vaak gemaakt van simpel katoen. Wit is in India vaak de kleur van de rouw. We moeten hierbij wel goed bedenken dat het materiaal ook heel wat uitmaakt. Er zijn gehuwde hindoevrouwen wier man leeft, helemaal gelukbrengend dus, die bijvoorbeeld witte zijde dragen. Deze kostbare zijde is dan vaak gedecoreerd met een ingeweven gouden of rode rand. Zo'n sari is wel degelijk gelukbrengend, ook al is de kleur wit. Wel komt het voor dat oudere vrouwen in de familie liever niet hebben dat hun dochter of schoondochter wit draagt, ook al is het witte zijde met een fraaie rand. 'Je lijkt wel een weduwe!', is dan de wat geïrriteerde reactie.

Als een weduwe naar een tempel gaat, krijgt ze een voorhoofdsteken behorende bij de godheid die ze heeft bezocht. Dat kan een voorhoofdsteken in vermiljoen zijn, maar in dat geval verwijst die rode kleur eerder naar reinheid en devotie dan naar het geluk dat die kleur met zich mee zou brengen.

Dat het geluk- of ongelukbrengende element niet alleen maar in de kleur zit, zelfs niet alleen maar in het materiaal maar ook in de context, blijkt bijvoorbeeld hieruit dat mannen juist heel vaak in wit katoen gekleed gaan. Bij hen verwijst dat naar reinheid.

Goden en kleuren

Ook de hindoe-goden hebben specifieke kleuren. Brahma is vaak rood, Shiva is eigenlijk donker van kleur, maar hij heeft zich ingesmeerd met witte as. Als je goed kijkt naar de afbeeldingen van Shiva, dan kun je wel zien dat zijn keel blauw is. Daar is een reden voor. Op een dag besloten goden en demonen de oceaan te karnen om de onsterfelijkheidsdrank te verkrijgen. Terwijl ze daarmee bezig waren, verscheen ook de tegenhanger van de onsterfelijkheidsdrank, een gruwelijk gif. Shiva redde de wereld door dit gif op te drinken.

De Shiva lingam is een heilige steen die men gebruikt in rituelen of om op een altaar te zetten. De steen symboliseert de vereniging van de god Shiva met zijn vrouw, de godin Kali (of haar 'gedaante' Parvati).

De godin Parvati, zijn vrouw, hield toen zijn keel dicht omdat het gif anders Shiva's buik zou bereiken en hij zou sterven. Zij zou dan weduwe worden. Vishnu hield vervolgens Shiva's mond dicht opdat hij het gif niet zou uitspugen. Vervolgens kleurde Shiva's keel blauw door dit gif.

Vishnu is donker van kleur, vaak is hij donkerblauw of zwart. Rama is blauw. Waarschijnlijk verwijzen die donkere kleuren naar de aarde en naar de donkere plantengroei, maar de traditie vergelijkt de kleur van goden als Vishnu of Rama met een blauwe lotus, 'nilotpala', of met een donkere regenwolk, 'meghashyama'.

Godinnen als Lakshmi of Parvati hebben een gouden huid. De gruwelijke godin Kali, die allerlei wezens het hoofd afslaat en, met de tong uit haar mond, wilde dansen opvoert op lijkenvelden, is donkerzwart. Haar naam verwijst hiernaar: de 'Donkere'. Vishnu heeft soms twee vrouwen: Shri, 'Goddelijke Luister', die licht van kleur is; en Bhudevi, de 'Godin Aarde', die donker van kleur is. Krishna is donker, zijn vriendin Radha is licht. Radha is soms zo licht van kleur dat Krishna zich in haar borsten kan spiegelen. Krishna's broer Balarama is ook licht van kleur.

Kleuren kunnen binnen het hindoeïsme ook specifieke relaties hebben met rituelen en pelgrimages. Kom je in de wintermaanden in Zuid-India, dan kan je hele gezelschappen tegenkomen van mensen die in het zwart gekleed gaan. Het valt op dat zo'n groep hoofdzakelijk uit mannen bestaat. De vrouwen die deelnemen zijn op leeftijd of juist heel jong. Het gaat om pelgrims die de tempel van Shabarimalai gaan bezoeken in de zuidelijke deelstaat Kerala. Deze cultus staat open voor mannen en voor vrouwen die nog niet of niet meer menstrueren. Dat zijn nu eenmaal de regels.

De tempel is maar een paar maanden per jaar open, maar de pelgrims zijn in die tijd dan ook massaal op de been. Zij rijden rond in speciaal gehuurde bussen of ze lopen het hele eind, liederen zingend ter ere van hun geliefde god Aiyappan. Aiyappan is een god met een merkwaardige afkomst. Hij is de zoon van de mannelijke goden Vishnu en Shiva samen. Hoe kan dat nu? Op een dag verscheen Vishnu in de vorm van een uiterst verleidelijke vrouw en Shiva raakte verliefd op haar. Uit hun verbintenis kwam Aiyappan voort. Nu mag deze god voortkomen uit een merkwaardige erotische verbintenis tussen twee mannelijke goden, het gedrag van de pelgrims is anders. Zij onthouden zich van erotiek tijdens de pelgrimage en eten strikt vegetarisch. Het volbrengen van de tocht naar de tempel is zwaar: de tempel ligt in de jungle, ver buiten de menselijke bebouwing. De zwarte kleur van hun kleding roept zondermeer veel respect op, terwijl zwart als kleur voor kleding door hindoes meestal niet heel erg wordt gewaardeerd.

Kleuren in het boeddhisme

Ook in het boeddhisme spelen kleuren een belangrijke rol. Uiteraard vallen de monniken direct op bij een bezoek aan een boeddhistisch land. Zij gaan gekleed in oranje, oker of bruin, en daar zijn redenen voor.

Tijdens het leven van de Boeddha al werd gesteld dat de boeddhistische gemeenschap bestaat uit vier groepen mensen: mannelijke en vrouwelijke leken, en mannelijke en vrouwelijke religieuzen. De traditie wil dat de Boeddha tijdens zijn leven al zeer specifieke regels had ingesteld betreffende de kleding van de religieuzen. Zelf had hij de verlichting bereikt en ging daarom gekleed in een lijkwade. Het verhaal wil dat hij aanvankelijk, samen met vijf leerlingen, zeer zware ascese bedreef, gezeten op de oever van een rivier. Op een dag hoorde hij hoe een musicus op een voorbijvarende boot zijn leerling een instructie gaf: “Als je de snaar te strak spant, dan knapt hij; als je hem niet spant, kun je niet spelen!” Dat was een eyeopener voor de Boeddha, hij gaf zijn zware ascese op en nam een offer van yoghurt of kwark aan van een herdersmeisje dat daar net in de omgeving was komen wonen.

Toen de vijf leerlingen zagen hoe Siddhartha weer at, keerden ze zich vol afkeer van hem af. De toekomstige Boeddha probeerde hen nog duidelijk te maken dat de waarheid in het midden te vinden moest zijn, niet in de sensualiteit van het paleis en ook niet in de zware ascese. Beide doen immers pijn. Er moet een midden zijn.

Precies op dat moment stierf een dienaar van het meisje Sujata dat de Boeddha de zuivel had aangeboden, en haar lijk werd naar de lijkverbrandingsplaats gebracht. De Boeddha krijgt haar lijkwade. Deze lijkwade wordt vervolgens gedesinfecteerd door hem te koken in water waaraan saffraan of kasaya-leem is toegevoegd, een roodachtige kleisoort. Dat is de verklaring voor de typerende roodachtige, gele of okerachtige kleur van de monnikspijen. De oorspronkelijke oude regel schreef de monniken immers voor dat zij zich

Jonge monniken bij Angkor Wat in Cambodja. © foto: Traveltas.

moesten kleden in weggeworpen kleding. Kleding van crematiegronden was daarvoor uitermate geschikt.

De Boeddha bereikte zijn verlichting als een dode. Hij was gekleed in een lijkwade, hij had afgeschoren haar zoals dat hoort bij een crematie in India. Een deel van de mannelijke familieleden scheert dan het haar af. Bovendien zat hij 49 dagen in Bodh Gaya en dat is volgens de Indiase voorstellingen precies de periode die verloopt tussen de dood en de volgende geboorte. Als een 'levende dode' bereikte hij dus het ultieme inzicht. Misschien was dit inzicht ook wel mogelijk juist omdat hij een 'levende dode' was: de verleidingen van de wereld in de vorm van de god van de veelkleurige passies, Mara en zijn beeldschone dochters, konden hem niet meer verleiden. Zo bereikte de Boeddha de verlichting.

Om deze reden zien we in zoveel landen in Azië de monniken en soms ook de nonnen rondgaan in geelachtige tinten. Met deze kleuren laten zij zien dat zij streven naar de strikte belichaming van de weg van de Boeddha. De navolging wordt heel letterlijk genomen. Net als de Boeddha zelf gaan monniken en nonnen rond door de wereld, en ze belichamen zijn beheersing en inzichten – dat zouden ze althans moeten doen. De kleur van hun pijen symboliseert de distantie tot de gewone wereld.

Goud en de Boeddha

De Boeddha zelf zou een heel bijzondere lichaamsverschijning hebben gehad. Zo leert de traditie dat hij blauw haar had, dat in krulletjes naar rechts draaide;

hij had ook blauwe ogen die vast zaten in de oogkassen: rollen met de ogen zou dus buiten zijn vermogens hebben gelegen. Heel bijzonder moet echter zijn huid zijn geweest. De teksten verhalen dat de Boeddha een gouden huid had, waaraan zich geen vuil kon hechten. Die traditie leeft voort in de uitbeelding van de Boeddha. Heel vaak wordt de Boeddha afgebeeld met een gouden huid.

In Tibet glanst het goud de pelgrim tegemoet in de tempels. In Myanmar bestaat de rituele verering van de Boeddha vaak uit het aanbrengen van bladgoud op de beelden. Het belangrijkste beeld van Myanmar staat in de stad Mandalay. Het beeld heet Mahamuni, de 'Grote Wijze'. Het beeld mag alleen worden aangeraakt door mannen die hun verering kenbaar maken door blaadjes bladgoud op het beeld te plakken. Inmiddels is de goudlaag zo dik dat details van het onderlichaam van het beeld niet meer te onderscheiden zijn. Soms vallen hele klompen goud van het beeld af.

Het beplakken van een beeld met goud geeft het beeld macht. Hoe ouder een beeld is en hoe meer het is bekleed met goud, hoe machtiger het is. Dat speelt in Myanmar nu eenmaal een grote rol. Voor westerse boeddhisten oogt dit soms wat bevreemdend – boeddhisme zou gaan over onthechting en verzaking van dit soort materiële zaken. Toch ligt dat in Azië anders: een beeld met veel goud, veel edelstenen en kostbare gewaden belichaamt veel macht. Doneren aan zo'n beeld maakt een grote kans op resultaat. 'Je zult de loterij winnen, je zult kinderen krijgen, je rijexamen halen, etcetera.' Maar de paradox blijft bestaan. De goudgele kleur die je in het boeddhisme tegenkomt, vertegenwoordigt twee heel erg tegengestelde zaken. Enerzijds is dit de kleur van de pijen van de monniken die juist de wereld verzaken. Anderzijds is goud juist de kleur van de macht van de belangrijke Boeddha-beelden.

Soms belichaamt zo'n Boeddha dan ook meer dan alleen maar Siddhartha Gautama, de historische Boeddha (rond 480-400 v.Chr.). Hij vertegenwoordigt ook de staatsgeest, de grote macht die het land vruchtbaarheid en de koning macht verleent. Dat is zeker bij de Mahamuni het geval en ook bij de groene Boeddha Prah Keo.

De groene Boeddha of de Prah Keo

Groen is in grote delen van Azië de kleur die met rijkdom wordt geassocieerd. In Myanmar zie je op de tempels vaak grote demonische figuren met rijke courassen en wapens afgebeeld. Ze hebben grote slagranden en vervaarlijk kijkende ogen. Het zijn Bilu's: demonische bewakers van de rijkdommen van de tempels. Als hun kleding een kleur heeft, dan is dat meestal groen, want ze zijn rijk.

Groen – en soms donkerblauw – is ook de kleur die met gif wordt geassocieerd, maar daarnaast beschermt groen juist ook tegen vergiftiging. We vermeldden al hoe de keel van Shiva donker kleurde door het gif dat hij had opgedronken, toen dat uit de oceaan te voorschijn kwam. Maar iets dergelijks gebeurt ook met pauwenkelen. Pauwen worden in India vaak ingezet als bewakers van terreinen. Pauwen zouden naar verluidt immuun zijn voor

Het meest heilige Boeddhabeeld in Thailand is de smaragdgroene Boeddha, de Prah Keo, op het terrein van het koninklijk paleis in Bangkok. © foto: Travel Thailand.

het gif van slangen en schorpioenen. En inderdaad, wie in zijn tuin een paar pauwen heeft lopen, zal merken dat het terrein vrij blijft van ongedierte, omdat pauwen al dit soort dieren opeten. Pauwen eten spinnen, schorpioenen en ook slangen. Een pauw weet zo razendsnel toe te slaan dat de slang het meestal aflegt. Het is indrukwekkend te zien hoe een pauw dan vervolgens een slang, die bijna dikker is dan zijn eigen nek, naar binnen werkt. Hiermee garandeert de pauw veiligheid op het terrein, maar doordat hij zoveel giftige dieren eet, kleurt zijn keel wel weer groen of donkerblauw.

Groen of donkerblauw belooft dus rijkdom en daarnaast ook veiligheid. Deze factoren spelen beslist een rol in de cultus van de belangrijkste Boeddha van Thailand: de Prah Keo, een beeld dat in Bangkok in een grote tempel naast het vorstelijk paleis wordt vereerd. Het is geen groot beeld, het heeft een hoogte van slechts 66 cm, neus en mond zijn klein, de ogen kijken naar beneden. Het beeld heeft een gouden urna, het kleine vlekje tussen de wenkbrauwen, en een ronde ushnisha, de kleine uitbouw boven op het hoofd. Er staan in Thailand veel grotere beelden, maar *dit* beeld is wel bijzonder machtig. Hierbij speelt uiteraard de geschiedenis van het beeld een rol, maar zeker ook de prachtige, groene kleur van de steensoort waaruit het beeld is gemaakt. Welke steen het precies is, valt moeilijk te achterhalen. De steensoort wordt soms omschreven als jade, soms als jadeïet of emerald of smaragd. Jade of jadeïet liggen het meest voor de hand. Toch leert de traditie dat het om een beeld uit smaragd of emerald gaat.

De Prah Keo wordt intensief vereerd en het is eigenlijk niet goed mogelijk om het beeld van dichtbij te bekijken. Het beeld mag alleen door bepaalde ritueel-reine mensen worden aangeraakt. Het wisselt drie keer per jaar van kleding, maar die wisseling mag alleen door een van de leden van het koninklijk huis worden verricht. Bovendien mag je het beeld helemaal niet dichtbij benaderen, de bezoekers van de tempel behoren op de grond te zitten en er schittert binnen in de tempel – en zeker op het baldakijn – zoveel goudglans dat je je ogen haast niet op het beeld kunt scherpstellen.

Het beeld vormt het hart van de Thaise samenleving. Thailand bestaat volgens de Thais zelf uit drie wonderbare schatten. De eerste schat is het land zelf, waarvan gezegd wordt dat het ‘Suvannaphum’ is – de term is afgeleid van ‘Suvarnabhumi’: ‘Gouden land’.¹ De tweede schat is het koningshuis bestaande uit de tien koningen van de Chakri-dynastie, die op aarde zijn geboren om het boeddhisme te beschermen. De koningen dragen alle tien de titel Rama, ze zijn ieder voor zich een incarnatie van de grote god Vishnu, op aarde verschenen om de leer van de Boeddha Siddhartha Gautama te beschermen.² De derde schat is de groene Boeddha, gezeten in zijn eigen tempel, onder zijn eigen baldakijn. Hij is de staatsgeest van Thailand en hij belichaamt de luister van de Chakri-dynastie.

De kleur van de Prah Keo is werkelijk prachtig en het verhaal van de oorsprong van deze Boeddha voegt veel toe aan de waarde van het beeld. De groene Boeddha heeft trouwens een lange geschiedenis: het beeld stond in

verschillende tempels en in allerlei steden in Zuidoost-Azië (in Chieng Rai waar het beeld is ontdekt, in Lampang, Chiang Mai, Luang Prabang, Vientiane en Thonburi), vooraleer het in die enorme gouden tempel in Bangkok belandde. De oorsprong van het beeld is verbonden met een oude monnik, Nagasena geheten. Dat is heel vaak het geval met voorname Boeddhabeelden. Nagasena speelde een grote rol in een van de voorname Pali-teksten, de *Milindapanho* of de *Vragen van koning Milinda*.³

Op een bepaald ogenblik was Nagasena erg vermoeid.⁴ Hij moest de boeddhistische leer vaak uiteenzetten en er heerste in die tijd zoveel onwetendheid dat hij steeds verder uitgeput raakte en neerslachtig werd. Berichten over zijn bedroevende staat bereikten de berg Meru waar de goden verbleven. Indra en Vishnu daalden de berg af om Nagasena te bezoeken. Beide goden vroegen de monnik wat ze voor hem konden doen. Nagasena vertelde dat de onderrichtingen van de Boeddha zo belangrijk zijn dat het hele universum er toch weet van zou moeten hebben. “Er moet een beeld gemaakt worden dat eeuwig kan blijven bestaan. Het beeld moet precies op de Boeddha lijken en het moet gemaakt worden van een zeer kostbare steensoort.”

Indra geeft Vishnu de opdracht naar het Velu-gebergte te gaan, om daar naar die speciale steen en nog wat andere kostbare stenen te zoeken. Vishnu aarzelt. Indra vraagt hem wat het probleem is en Vishnu vertelt over zijn angst voor de vele demonen die hem op de berg Velu zullen opwachten. Die demonen hebben de kracht eenieder die erop uit is de kostbare stenen te stelen in damp te laten opgaan. Indra stelt Vishnu voor hem te begeleiden en samen gaan ze naar de berg. Eenmaal op de berg komen ze inderdaad vele demonen tegen, die hen vragen wat ze komen doen. Indra en Vishnu vertellen dat ze zijn gekomen om een van de kostbare stenen mee te nemen om daarvan een beeld van de Boeddha te maken.

De demonen zijn aanvankelijk diep onder de indruk van Indra's goddelijke luister, maar toch beginnen ze te twijfelen. Ze vertellen dat ze de schatten van de berg Velu bewaken, omdat ze de grote god Ishvara toebehoren. De kostbaarste schat is een stuk groene jade. De beide goden mogen dit stuk steen wel zien, maar niet meenemen. Indra en Vishnu verbazen zich over de pracht van de groene kleur. Nogmaals vragen ze de demonen om deze steen en uiteindelijk krijgen ze de toestemming hem mee te nemen. De goden reizen terug naar de aarde. Indra trekt zich vervolgens terug op de berg Meru, maar Vishnu blijft bij Nagasena, neemt de gedaante aan van een beeldhouwer en zet zich aan het werk: uit de groene steen komt het beeld van de Boeddha tevoorschijn.

Het spreekt voor zich dat een beeld met zo'n bijzondere oorsprong een aparte en verheven positie is gaan innemen in het cultuslandschap waarin het belandde.

Kleuren in Azië

Zoveel is duidelijk: kleuren spelen een enorme rol in het hindoeïsme en het boeddhisme. De voorbeelden zijn legio en het arsenaal haast onuitputtelijk.

Het is daarom des te opmerkelijker dat westerlingen bij hindoeïsme en boeddhisme vrijwel altijd meteen gaan denken aan meditatie en aan een weg naar binnen. Dit is vooral te wijten aan een erfenis die stamt uit het einde van de 19de eeuw, toen esoterische genootschappen als de theosofie heel wat *wishful thinking* projecteerden op oude culturen, waaronder die van Azië. Tegelijkertijd kan juist de zintuiglijkheid in de Aziatische culturen en religies, de prominente aanwezigheid van kleuren, geuren en geluiden zo overweldigend zijn. En dit zijn werkelijk geen randverschijnselen binnen deze religies. In het Hindi is er zelfs een woord voor deze overdadige en prikkelende ‘performativiteit’: ‘tamasha’, een term uit de wereld van de Marathi performance, waarin dans, muziek en kleur een essentieel onderdeel vormen en de mens meeslepen naar de grote mysteriën. Althans, voor wie zijn zintuigen opent.

Paul van der Velde is hoogleraar Aziatische Religies aan de Faculteit der Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen van de Radboud Universiteit in Nijmegen. Hij geeft onder andere de vakken Hindoeïsme en Boeddhisme en is een fervent verzamelaar van Aziatische kunst.

Noten

- ¹ Er speelt al eeuwen een controverse tussen Myanmar en Thailand over welke van de twee het ‘gouden land’ is, maar Thailand heeft de eigen status van ‘gouden land’ betrekkelijk provocerend bevestigd door het nieuwe vliegveld van Bangkok ‘Suvannaphum’ te noemen. De Thais zeggen dat je het ook echt kunt zien: hun land is werkelijk goudgeel van kleur. Het land Birma of Myanmar zou roder van kleur zijn, dat is het land ‘Tamralipta’, het ‘koperen land’. Daar denken de Birmezen evenwel anders over.
- ² De koning van Thailand voert ieder jaar een ploegceremonie met speciale heilige runderen uit. Die ceremonie symboliseert zijn huwelijk met de goden van de aarde, net zoals de god Rama gehuwd was met Sita, de godin van de vore waarin de rijst groeit. De runderen krijgen allerlei gewassen te eten, en het gewas waar ze het eerst op af gaan, daarvan zal de oogst dat jaar overvloedig zijn.
- ³ *Milindapanho. De vragen van Milinda. Een samenspraak tussen een Griekse koning en een boeddhistische monnik*, vertaald uit het Pali, ingeleid en van aantekeningen voorzien door Tonny Kurpershoek-Scherft, Asoka, Nieuwerkerk aan de IJssel, 1998. In deze tekst, gedateerd ergens tussen de 1ste eeuw v.Chr. en de 2de eeuw n.Chr., komen het oude India en de hellenistische cultuur bij elkaar. De Grieks-hellenistische vorst Milinda (in het Grieks: Menander) en de boeddhistische monnik Nagasena hebben een filosofisch gesprek.
- ⁴ Voor dit deel over de emeralden Boeddha van Bangkok volg ik een artikel van Eric Roeder: “The Origin and Significance of the Emerald Buddha”, in: *Explorations in Southeast Asian Studies*, vol. 3, 1999.